

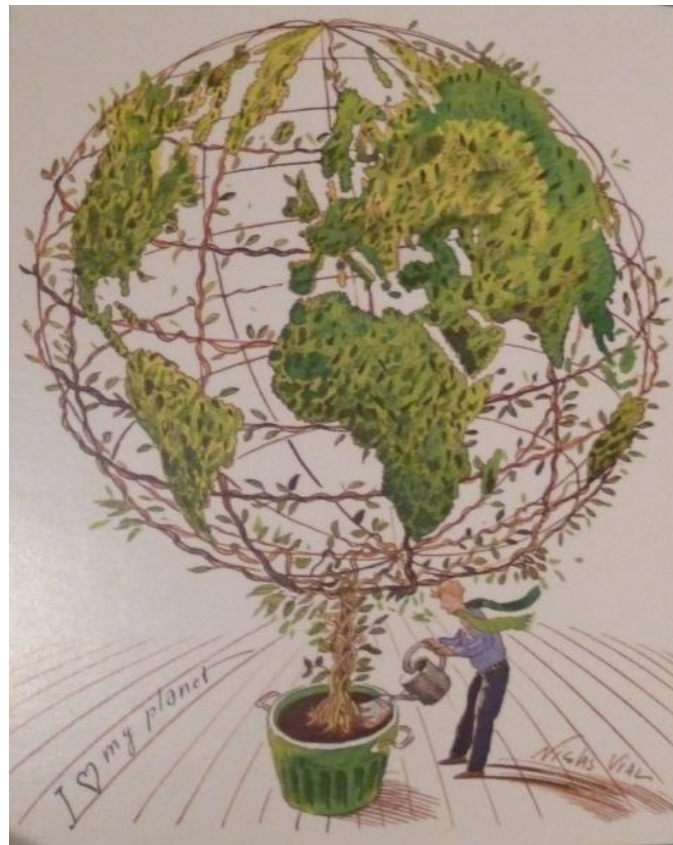

Advies ten behoeve van de Nederlandse Duurzaamheidsagenda

Aan de staatssecretaris Innovatie & Milieu, dhr. Joop Atsma,
met afschrift aan het parlement.

Van leden van de Vereniging van Milieuprofessionals (VVM) op initiatief van de
sectie Duurzame Ontwikkeling.

30 mei 2011

Inhoud:

- 1. Aanleiding**
- 2. Noodzaak**
- 3. Vanuit visie naar actie**
- 4. Vijf oproepen en suggesties**

Bijlage: Verantwoording

1. Aanleiding

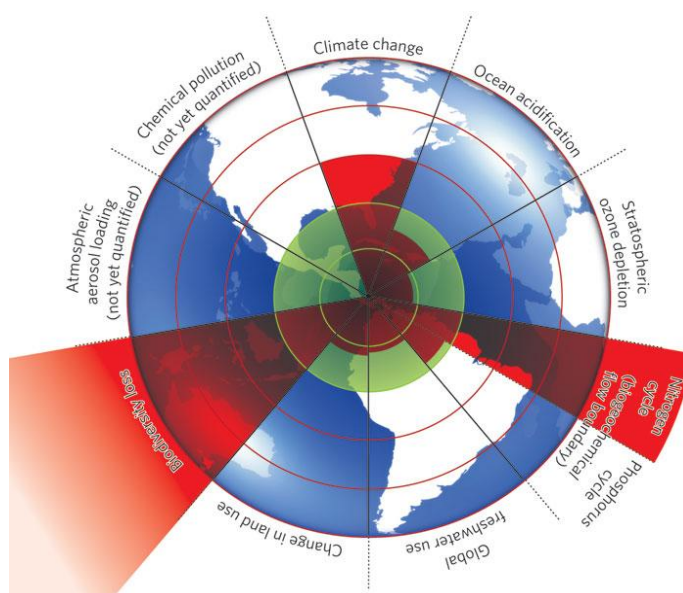
Vanuit onze grote betrokkenheid bij duurzame ontwikkeling, mede door ons werk binnen overheden, bedrijfsleven en advieswereld, zijn we bijzonder verheugd dat het kabinet een duurzaamheidsagenda ontwikkelt. Ten behoeve van het wetslagen daarvan willen wij graag vanuit onze uiteenlopende professies hieraan een bijdrage leveren. Mogelijk kan onze bijdrage mede het 'juni 2011 concept' van de kabinetsagenda Duurzaamheid vormgeven.

Wij nodigen u uit om nog vóór de zomer met ons in gesprek te gaan. Dit maakt het mogelijk om met elkaar de gedachtevorming verder te brengen en de aangedragen prioriteiten te concretiseren tot pragmatische, breder onderbouwde agendapunten.

2. Noodzaak

De urgentie is hoog! Onze westerse 'welvaart' gaat ten koste van de planeet en haar bewoners. Al ruim 25 jaar gebruiken we meer dan wat één aarde blijvend aankan. Grote delen van de wereldbevolking gaan de gevolgen hiervan merken in de vorm van te weinig of slecht drinkwater en voedsel, klimaatverandering en de conflicten die hier onvermijdelijk het gevolg van zullen zijn. De laatste gegevens laten zien dat we eerder rekening moeten houden met 4 graden temperatuurstijging dan de 2 waar het beleid nu op gericht is. Naarmate we langer wachten met voldoende sterke maatregelen, worden de kosten daarvan meer dan evenredig hoger.

In het plaatje hiernaast geeft de groene cirkel de veilige omvang van 10 milieuproblemen aan. Van chemische vervuiling en belasting van de atmosfeer met aerosolen is nog onbekend in hoeverre de veilige grens overschreden wordt. De rode segmenten laten zien hoe landgebruik, drinkwatergebruik, de fosforkringloop, aantasting van de ozonlaag, verzuring van oceanen nog binnen het groen blijven. We hebben ver de grenzen overschreden met ingrijpende gevolgen voor onder meer de biodiversiteit, het klimaat en de nitraatkringloop.

Bron [A safe operating space for humanity](#)

Johan Rockström, cs.

Nature **461**, 472-475 (24 September 2009)

De urgentie is hoog, mede door de snel toenemende overtuiging in de samenleving dat we een andere weg in moeten slaan. Meer en meer bedrijven timmeren aan de weg met verduurzaming van hun (productie-)processen en producten. Tegelijkertijd nemen grote bewegingen in de samenleving het voortouw. Regelmatig horen we nu de kreet: 'We doen

het wel zonder de landelijke overheid'. Maar hoe energiek, innovatief en krachtig de maatschappelijke duurzaamheidsgolf inmiddels ook is, voor de werkelijke doorbraak is een krachtige, kaderstellende en faciliterende overheid nodig.

De urgentie is zó hoog dat we partijpolitieke belangen moeten overstijgen ten behoeve van een veel groter gemeenschappelijk belang: met elkaar op deze aardbol overleven! We weten dat we zo niet door kunnen gaan. De zoektocht hoe dan wel een ecologisch en economisch veerkrachtige en houdbare samenleving te creëren levert inmiddels veel creatieve ideeën, mogelijkheden en goed onderbouwde scenario's op. Laten we die gebruiken in ons gemeenschappelijke belang!

3. Vanuit visie naar actie

Het vertrekpunt van duurzame ontwikkeling is in feite heel simpel: samen leven binnen de draagkracht van de aarde, hier en nu, daar en later. Duurzame ontwikkeling is daarmee niet een mogelijke keuze, maar een vanzelfsprekend vertrekpunt bij alle ontwikkelingen.

Onze oproep aan het kabinet is om een krachtige, inspirerende en integrale visie te ontwikkelen, die 1.recht doet aan de urgentie en 2.met duurzame ontwikkeling als vanzelfsprekend vertrekpunt.

Op basis van deze visie kunnen we vervolgens concrete stappen zetten naar substantieel minder milieubelasting, een hoger welzijn en een duurzaam florerende economie. Laat dit kabinet het gezegde 'regeren is vooruitzien' nieuw leven inblazen. De urgentie is er groot genoeg voor.

Wat verstaan we onder duurzame ontwikkeling?

A. Transformatie van welvaart naar welzijn.

Duurzame ontwikkeling wordt door het kabinet gezien als vereniging van welvaartsgroei en milieubehoud. Wij pleiten voor een oprekking van die noties naar respectievelijk welzijn en 'werken in balans met natuur en milieu', met behoud van welvaart. Kortweg economie niet als doel maar als middel.

Goede richtingaanwijzers daarvoor vinden we bij het Nederlands-Vlaamse "Fair en Green Deal". Riane Eisler (in "The real wealth of nations") noemt dit een nieuwe economische theorie: van kapitalisme en socialisme naar partnerisme'', regelgeving en werkwijzen die zorgvuldiger met mens en milieu omgaan. Vergelijkbaar stelt Klaas van Egmond in 'Een vorm van beschaving' duurzame ontwikkeling allereerst als menswaardige ontwikkeling voor, waarin tegenstellingen tussen eenzijdige (waarden- of wereld-) oriëntaties worden overbrugd.

Wij ondersteunen dit transformerende begrip van duurzame ontwikkeling, dat zich op hoofdlijnen als volgt laat vertalen:

- Bepaal gemeenschappelijk de maatschappelijke doelen, op basis van het bespreekbaar maken van waardeoriëntaties.
- Definieer en beheer opnieuw de 'commons' (zoals oceanen, oerwouden, natuur): wat willen wij wereldwijd als collectief in plaats van individueel eigendom beschouwen?
- Hervorm economische sturingsinstrumenten en het financiële stelsel.
- Verminder snel de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen.
- Stimuleer de ontwikkeling van milieuvriendelijke technologie/werkwijzen.

- Investeer in gezamenlijke ontwikkeling van eigen productie in derde wereldlanden (schoon water, voedselzekerheid) in plaats van roofbouw.
- Pas handelsovereenkomsten aan aan klimaat-, armoede- en biodiversiteitsdoelen.
- Meet publieke investeringen af aan de gezamenlijk opgestelde langetermijndoelen.
- Zoek een balans tussen globalisering en regionalisering.
- Ontmoedig overmatige materiële consumptie.
- Richt onderwijs en wetenschap op verbreding, waarbij de samenhang tussen kennisdomeinen en de onderlinge samenhangen van onderzochte complexe systemen zichtbaar worden.

B. Richtinggevende principes.

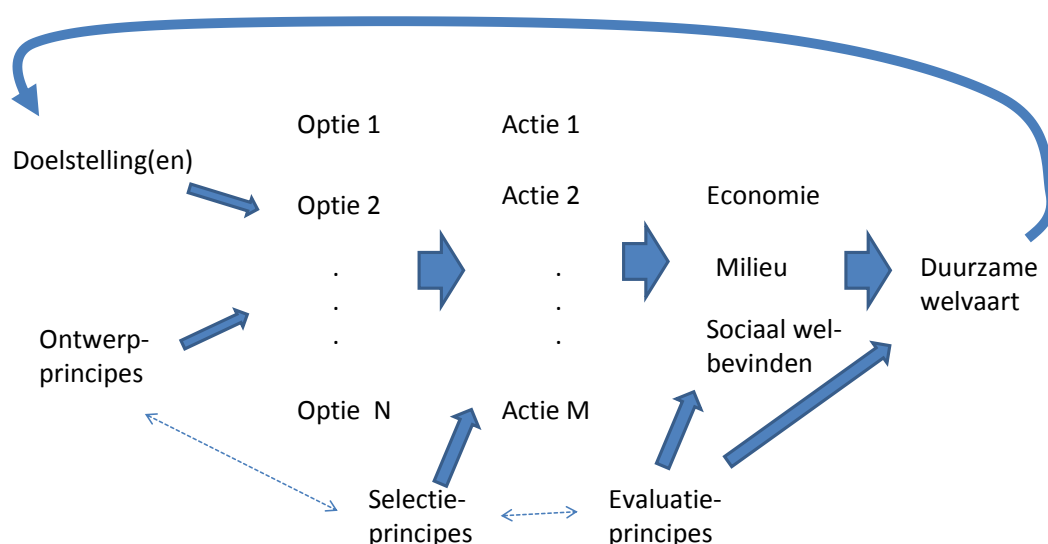
Als we proberen een rode draad te ontdekken in alle benaderingen van duurzame ontwikkeling, dan komen we op een aantal ontwerpprincipes die telkens terugkeren. Deze principes komen voort uit een enquête onder leden van de VVM naar werkbare duurzaamheidsprincipes in de eigen werkpraktijk; ze zijn dus in de praktijk getoetst en effectief bevonden.

Deze principes zeggen zowel iets over de inhoud als over het proces van duurzaam ontwikkelen en kunnen de basis vormen voor een praktische, persoonlijke en morele checklist in ieders duurzaamheidsagenda:

1. **Werk verbindend:** Vanwege de complexiteit van de samenleving vraagt verduurzaming om een integrale aanpak en innovatief denken in systemen. Daarvoor zijn vernieuwende samenwerkingsverbanden nodig, gericht op het zoeken naar wat ons verbindt.
2. **Zet in op gebruik van hernieuwbare grondstoffen en energiebronnen:** Grondstoffen en fossiele energiebronnen worden schaarser en leiden in veel gevallen tot klimaatverandering. Neem daarom als uitgangspunt dat voortvarend en behoedzaam wordt overgeschakeld op hernieuwbare grondstoffen en energiebronnen:
3. **Blijf technisch én sociaal innoveren:** Duurzame ontwikkeling vraagt om een gunstig klimaat voor onderzoek, experiment, en innovatie. Daarbij gaat het om zowel het kunnen ontwikkelen als het in de praktijk brengen en delen van innovatieve en participatieve werkwijzen en processen.
4. **Ontwikkel mét natuurwaarden:** De natuur in brede zin vormt een essentiële kwaliteit en voorwaarde voor een duurzame samenleving. Door op ieder schaalniveau natuur-, cultuurhistorisch-, stedelijk- en industrieel landschap in onderlinge samenhang te versterken, kan deze kwaliteit beter benut of ingezet worden.
5. **Ontwerp op een menselijke maat:** Om betrokken te functioneren willen mensen het gevoel hebben er toe te doen in een beïnvloedbare omgeving waaraan ze ook daadwerkelijk bijdragen. Het gaat in de kern om eenvoud en transparantie van omgevingen op leef-, werk- en woonniveau.

De hierboven genoemde principes zijn toepasbaar op verschillende momenten in het beleidsproces, zowel bij het bepalen van doelstellingen als bij afweging en besluitvorming met betrekking tot te ondernemen acties. Dit geldt ook bij ex ante en ex post evaluatie van (voorgenomen) activiteiten. Onderstaand plaatje poogt dat te illustreren.

Rol diverse principes

© Bovy Sustainability Guidance

Toekomstvisie: Als we een toekomstvisie ontwikkelen gebaseerd op bovenstaand transformerende begrip van duurzame ontwikkeling en we zetten de genoemde kernprincipes in, dan komen we met zijn allen op een snelweg naar een duurzame samenleving.

De mondiale ecologische voetafdruk, die omrekent en uitrekent hoeveel ruimte wij wereldwijd gebruiken voor onze productie- consumptieprocessen is daarbij een goed hanteerbare graadmeter of we op de goede weg zijn. Daarbij zou de 'voetafdruk' breder gemeten moeten worden om zowel de negatieve als de positieve effecten zichtbaar te maken, bijvoorbeeld in de vorm van werkgelegenheid of schoon water.

4. Vijf oproepen en zeven praktische suggesties

Dringende oproepen

Concreet komt uit de input van de VVM-leden, naast de in paragraaf 3 genoemde richtinggevende principes en het transformerende begrip van duurzame ontwikkeling, de volgende Top 5 aan oproepen naar voren:

1. **Visie en durf om bakens te verzetten:** Het onder ogen zien van de dringende urgentie voor een duurzaamheidsbeleid dat veel verder gaat dan het huidige en dat visie en durf laat zien.
2. **Werk vanuit een inspirerende visie en een dynamische agenda:** Het proces ondersteunen waarbij we met elkaar een samenbindend, integraal toekomstbeeld gaan maken, niet als blauwdruk maar als een inspirerende stip aan de horizon. Maak transparant vanuit welke wereldoriëntaties, waarden en overtuigingen deze visie wordt gevormd. Vervolgstep is een agenda opstellen om naar die stip toe te werken.
3. **Verduurzaam onze energievoorziening met veel meer prioriteit:** De omschakeling van fossiele energiedragers naar hernieuwbare energievoorziening in combinatie met energiebesparing is noodzakelijk om een klimaatcatastrofe en oorlogen om steeds schaarsere energiebronnen te voorkomen. Het is zaak dit te zien als een noodzakelijke diepte-investering en als een uitdaging voor het Nederlandse bedrijfsleven. Ga voortvarend maar wel behoedzaam over op hernieuwbare grondstoffen en energiebronnen.
4. **Werk verbindend:** Verbind schaalniveaus met elkaar, verbind landelijk, provinciaal en gemeentelijk duurzaamheidsbeleid. Verbind Nederlands beleid met dat van omliggende landen. Verbind ideeën, mensen en organisaties.
5. **Pak belangrijke (milieu-) thema's vernieuwend aan:** Beleg per thema werkconferenties, met alle maatschappelijke spelers samen (co-creatie), waarin gezamenlijk visie en stappenplannen worden ontwikkeld. De belangrijke thema's, naast de reeds genoemde energietransitie, zijn:
  - Het uitstippelen van de route naar een duurzaam mobiliteitssysteem.
  - Het realiseren van een duurzame voedselvoorziening, met een evenwichtige balans tussen voedsel, gezondheid en milieu, lokale/mondiale productie). Gebruik de uitkomsten van het crowdsourcing project 'Our Common Future 2.0' en van de KLV-Wageningen UR conferenties (eindconferentie op 10-11 -2011). Beide leveren goed onderbouwde kennis en inzichten met betrekking tot wereldwijde duurzame voedselproductie en consumptie in de nabije toekomst. Hetzelfde geldt voor de in het najaar van 2010 uitgebrachte Voedsel-special van Tijdschrift Milieu van de VVM en het aansluitende advies van de VVM-sectie Voedsel aan uw collega Bleker.

- Werken aan een duurzaam watersysteem, met aandacht voor stapeling van risico's (radioactieve stoffen, geneesmiddelen in afvalwater), het toekomstig fosfaattekort, klimaatadaptatie, enz.
- Investeren in natuur en biodiversiteit, gericht op het versterken van natuur en biodiversiteitswaarden en rekening houdend met de belangen van landbouw en recreatie.
- Inbedden van het duurzaamheidsdenken in onderwijs & educatie. De jeugd is onze toekomst: laten we ervoor zorgen dat in alle onderwijsniveaus duurzaamheid een integraal onderdeel gaat vormen van alle relevante vakken, zowel in het basis- voorgezet- hoger en universitair onderwijs. 'Leren' als essentieel onderdeel van de toekomstige benodigde innovatie en creativiteit.

Praktische suggesties

Aanvullend hebben we nog een aantal praktische suggesties om het proces te versnellen:

1. **Actief doorpakken op fiscale vergroening.** Stap voor stap, maar wel in een stevig en voor iedereen transparante manier en tempo, werken aan het verwerken van milieukosten in producten en processen. Daardoor vindt een drastische verandering plaats van de prijsverhoudingen tussen milieubelastende en duurzame activiteiten.
2. **Organiseer onderlinge afstemming zodat 1+ 1 drie wordt.** Provincies en gemeenten hebben zicht op lokale duurzaamheidsinitiatieven en het werkt versterkend deze op elkaar af te stemmen en te verbinden. Datzelfde geldt tussen en binnen de ministeries: er rijden verschillende treintjes op verschillende snelheden naar de toekomst.
3. **Verbeter de makel- & schakelfunctie binnen overheden.** Veel vernieuwers lukt het niet om ministeriegrenzen te doorbreken. Geef organisaties als het Koploperloket - dat die grenzen samen met hen probeert te doorbreken - rugdekking van alle ministeries. Doorbreek dus niet alleen de schotten tussen de verschillende departementen. Laat alle overheden bovendien altijd plaatsen reserveren voor onverwachte, kaderoverstijgende voorstellen waarbij initiatiefnemende partijen verantwoordelijkheid nemen voor de uitvoering. Organiseer een meer open in plaats van een inkaderend subsidiebeleid.
4. **Besteed veel aandacht aan innovatieve financieringsvormen.** Ga om de tafel met banken, pensioeninstellingen, verzekeraars, private financiers en investerende groeperingen in de samenleving (*financing communities*). Prikkel ze om hun innovatieve constructies te testen op de innovatiekernen waarvan we allemaal weten dat de aanlooptijden lang zijn maar waarvan we ook weten dat ze ons uit de impasse kunnen halen. Koppel de inzet van financiële instrumenten aan duurzame innovatie en laat de financiële wereld met innoverende constructies hiervoor komen. Open de dialoog met De Groene Zaak hierover en test hoe 'crowdfunding', 'informal investor's en 'private equity' is in te zetten voor duurzame innovatie.
5. **Geef koplopers expliciet de ruimte.** Doe dit op meerdere terreinen: financieel, juridisch, fysiek en mentaal. Stuur juridisch op ontheffingen in wet- en regelgeving ten behoeve van duurzame innovatie. Neem bijvoorbeeld het centraal stellen van doelrealisering en

laat die automatisch tot (tijdelijke) ontheffing van belasting of regelgeving leiden. Maak bij gebleken succes de ontheffing definitief. Zet daarbij integrale doelen centraal, en benader niet elk duurzaamheids-thema apart. Speel in op innovaties vanuit de maatschappij door het opzetten van proeftuinen en experimenteergebieden. Rol na gunstige evaluatie de resultaten uit met maatschappelijke partners. Faciliteer 'Launching Customer initiatieven'.

6. **Stimuleer duurzaamheid op lokaal en regionaal niveau.** Betrokkenheid op regionaal en lokaal niveau lijkt en blijkt veel eenvoudiger te realiseren dan nationaal en mondiaal. Zet daar de schijnwerper op als voorbeeld. Het lokale niveau is goed te gebruiken voor gedragsverandering.
7. **Verzilver geslaagde innovaties.** Geef gerichte publiciteit aan in het recente verleden met behulp van subsidies geslaagde vormen van productontwikkeling. Koop deze gelukte innovaties als overheid zelf in en organiseer matchmaking met ambitieuze vragende partijen zoals gemeenten en provincies.

Bijlage: Verantwoording

Dit advies is in korte tijd tot stand gebracht door actieve en betrokken leden van de sectie Duurzame Ontwikkeling (DOW) van de VVM. Dit is mede gebeurd op basis van de uitslagen van een door ons in februari-maart 2011 gehouden enquête en een werkbijeenkomst op 19 mei jl.. De enquête en de workshop zijn voeding geweest voor dit advies.

Auteurs:

Mw. ir. Jelleke de Nooy- van Tol, voorzitter VVM-sectie Duurzame Ontwikkeling

My Eyes Group N.V./ DNY-consult, Renkum

info@jellekedenooy.nl; 06-47760149

Ir Derk Hueting, Dhuet, Prinsenbeek

dh@dhuet.nl; 06-21230938

Eind redactie:

Jan de Graaf, De Graaf Communicatie, Enkhuizen.

Deelnemers workshop, deels ook redacteurs:

Linda Flipse (red), secretaris VVM-sectie Duurzame Ontwikkeling, verwerking enquête.

Marcel Bovy, Bovy Sustainability Guidance, Utrecht (red)

Bertus Buizer(red), Buizer Advies, duurzame landbouw en energie, Leeuwarden

Wieke Bonthuis (red), Cailin partners, Breda.

Michael Daamen, MMG advies, Den Haag.

Arwen de Haan, Karuna Consultancy, Breda (red)

Leontine van der Meer (red), DCMR milieudienst Rijnmond

Bert Jan van der Mieden (red), Pyramide organisatie-ontwikkeling, Apeldoorn

Ton Tushuizen (red)

Cock van der Kaay, raadslid Stichtse Vecht, Breukelen.

Harry te Riele, Dutch Research Institute for Transitions DRIFT/Erasmus Universiteit Rotterdam

Maarten Rigter, Reenqconsult,

Johan Apeldoorn, Den Haag

Heleen Claringbould gemeente Den Haag, dienst stadsbeheer

Mirjam de Jong

Susan van Kruijsbergen

Saskia de Lint, Ecofys NL, Utrecht

Kees Barnhoorn, Milieu advies, Noordwijk

Paul de Jongh

Ckees van Ooijen, IVAM/UVA, Amsterdam

Elma Verbree, Quo Vadit, Ommen

Rink Weijs, Bio-Logical Solutions, De Bilt

Dianne Schellekens, Schellekens Proces & Project , Tilburg

Peter Visser, Amsterdam

Jip Kruis, Schoolvoorbeeld, Utrecht.